

Lliçons i reptes de gènere que ens deixa la guerra a Ucraïna

Nora Miralles Crespo, periodista i investigadora de l'ODHE (Observatori de Drets Humans i Empreses a la Mediterrània), Shock Monitor i el Centre Delàs

Més de mig any després de l'ocupació d'Ucraïna per part de Rússia, els impactes de la guerra en termes de gènere són molt crítics. Públics i molt dolorosos, en casos extrems com les violacions de dones i nenes ucraïneses a mans de soldats russos a Bucha o Irpin, o profunds i més sigil·losos, com els efectes del reforç dels rols de gènere tradicionals a Ucraïna, però també a Rússia. O les conseqüències socials de l'augment de la despesa militar als països europeus i del tancament identitari i colonial de la Unió Europea, a través de figures com l'Alt representant per a Afers exteriors i Política de Seguretat, que atia fenòmens com el femonacionalisme i justifica les violències del sistema fronterer contra les dones migrades i sol·licitants d'asil.

Pel que fa a la punta de l'iceberg, la violència indiscriminada i massiva a l'espai públic derivada de la guerra, aquesta ha amplificat dinàmiques ja existents contra els cossos de les dones i les nenes. Les violències de gènere i sexual ja eren, prèviament a l'ocupació russa, un problema greu entre la societat ucraïnesa, amb

150.000 víctimes i 600 dones assassinades cada any³, tot i que cert activisme feminista format al caliu de les protestes del Maidan el 2014 havia acompanyat transformacions en aquest camp, com ara l'adhesió al Conveni d'Istanbul sobre la prevenció i la lluita contra la violència envers les dones l'any 2016. Amb la situació actual, es tem que la desaparició de l'Estat a les zones ocupades o bé en conflicte ha pogut augmentar la vulnerabilitat enfront d'aquest tipus de violència. Per altra banda, la violació com a arma de guerra, que sabem que l'exèrcit rus va aplicar com a venjança a les zones properes a Kiïv, tampoc no és un fenomen circumscribit únicament a la situació actual. Les evidències recollides per organitzacions de dones i humanitàries al Donbass -després de l'inici del conflicte entre el govern ucraïnès i grups independentistes prorussos l'any 2014- apuntaven que ambdós bàndols havien exercit violència sexual⁴, incloent-hi violacions contra civils o activistes a les àrees afectades per la guerra. Aquesta violència implicava, també, un agreujament de dinàmiques com el tràfic de

dones amb finalitat d'explotació sexual, que estaria succeint també, [segons l'Oficina de Nacions Unides sobre Crim i Drogues](#) (UNODC), en l'actual context, en què més de 8 milions de persones han hagut de desplaçar-se internament i 7,7 milions han fugit del país.

Però més enllà de l'agreujament de les violències, de l'esquinçament de les xarxes i de l'empobriment general de la població que ha de fugir improvisadament, hi ha altres conseqüències que passen molt més desapercebudes o que, fins i tot, s'acaben normalitzant, com el reforçament d'estereotips de gènere tradicionals i l'orientació funcional d'aquests cap al sosteniment de la guerra. Si bé és cert que hi ha un nombre elevat de dones combatent o realitzant tasques logístiques a la rereguarda, com a mínim al bàndol ucraïnès, el conflicte no escapa de l'eterna lògica bèl·lica, en què les dones i les criatures abandonen les seves cases i ciutats, mentre que els homes són mobilitzats per a la guerra i, com en aquest cas, se'ls prohibeix marxar del país. Tampoc la mobilització de les dones cap al front es un fenomen nou, de

fet, en l'imaginari col·lectiu es vincula amb "l'avenç" que va suposar la incorporació voluntària d'unes 1.500 dones a files de l'exèrcit ucraïnès⁵ a la guerra del Donbass, entre d'altres al batalló Aidar de voluntàries, denunciat el 2014 per Amnistia Internacional per abusos i crims de guerra al nord de Luhansk⁶. Les dones també combatien en defensa de la República Popular de Donetsk⁷.

En el cas de les masculinitats, en canvi, la tendència és al tancament, si és que la militarització de les dones pot considerar-se obertura. Per la recentralització d'espais de decisió i poder en un grup d'homes experts en seguretat nacional, encapçalats per un "heroi llibertador" personalitzat en Zelensky, que part de l'activisme d'esquerres del país tem que apuntali, en el fragor de l'emergència, un procés de retrocés en drets i llibertats que ja era previ a l'ocupació russa i que l'ha dut a impulsar mesures com la il·legalització de partits comunistes i socialistes sota la llei marcial⁸. Però també pel constrenyiment de la masculinitat normativa en la figura del soldat, no únicament per al cercle dirigent, sinó en general, amb la obligatorietat dels homes d'entre 18 i 60 anys de romandre al país, que de facto actua com a una forma de reclutament forçat⁹. Una obligatorietat que es desplega ajudada per la repressió,

la pressió social i l'estigma que enfronten els homes que es neguen a anar a la guerra, que en alguns casos fins i tot són empresonats sota l'acusació de traïció o de ser espies russos¹⁰. La mobilització militar forçada afecta també centenars de milers d'homes a Rússia, després de l'anunci de mesures de reclutament de més de 130.000 reservistes i joves, que ha augmentat substancialment el nombre de russos que intenten fugir del país¹¹.

Aquesta masculinitat unívoca a la qual es tendeix en contextos de guerra, es caracteritza, també, per la imposició fèrria de la norma cis-heterosexual i pels impactes específics que la violència del conflicte té en les persones LGTBI+. Ja no només per la por que expressen moltes activistes gais, lesbianes, trans o queer ucraïneses a l'homofòbia furibunda del govern rus a les zones ocupades per l'exèrcit, també per les represàlies a les zones controlades pel Batalló Azov ucraïnès, on també es podria imposar un règim de control social i sexual molt restrictiu, malgrat que la guerra fa amics estranys i, en alguns casos, les mateixes organitzacions LGTBIQ+ financen la unitat militar ultradretana, que fa 10 anys terroritzava aquesta comunitat als carrers¹². Alhora, la població trans femenina es troba atrapada en un país-presó que, en molts casos, no les

deixa sortir quan són aturades a les fronteres del país, perquè el gènere dels seus passaports no concorda amb el gènere cap al qual han transitat¹³.

Els reptes, en conseqüència, que el conflicte d'Ucraïna ens deixa en termes de gènere són diversos. En primer lloc, la necessitat de reconèixer, visibilitzar i perseguir els crims de guerra comesos contra les dones, malgrat la dispersió de les víctimes, la prevalença d'aquest tipus de violència al país, la impunitat de què gaudeixen els seus perpetradors i les infradenúncies per por a l'estigma. Considerant, a més, el moment de debilitat i menyspreu, fins i tot es podria dir que de cert desballestament, del Dret Internacional, dels Drets Humans i dels mecanismes de justícia internacional. Però també la militarització social de la població i, especialment, de les dones, que tot i ser comprensible com a resposta a l'ocupació, ha generat certa dificultat a l'hora d'establir aliances clares entre el moviment de dones a nivell global, el feminisme pacifista i part del feminisme ucraïnès que demandava l'enviament d'armes i la intervenció de l'OTAN. És imprescindible generar aliances per la pau, el diàleg i la justícia que superin aquestes diferències conjunturals.

Finalment, ens enfrontem a una guerra amb enormes

translacions materials per a les vides de les dones als estats europeus, que augmenten els pressupostos en defensa i en militarització de fronteres a costa de la inversió social, fins i tot apel·lant al feminisme i la llibertat sexual, en un clar exercici de femonacionalisme i homonacionalisme colonial. El nostre jardí d'exòtiques plantes verinoses i carnívores, enfront de la selva que hem de civilitzar, disciplinant, assassinant o deixant morir els qui l'habiten, sense que això afecti la percepció moral de ser els

bons de la història. Toca posicionar-nos fermament contra el finançament de la indústria de la mort, però també de les polítiques globals, regionals i locals que alimenten les guerres en les seves lluites pel control de recursos, que gaudiran unes elits cada vegada més riques. El conflicte a Ucraïna reforça la disjuntiva davant la qual ens trobem: un estat d'emergència securitària i militar asfixiant, amb tots els recursos de l'Estat dedicats a combatre enemics externs i interns, amb retrocessos en els drets de les dones,

de les migrades, de les persones LGTBI+, amb desigualtats extremes en l'accés a recursos i cobertura de necessitats bàsiques, enmig d'una crisi climàtica ja irreversible. O la construcció i enfortiment d'alternatives sistèmiques que ens permetin, no només sobreviure, sinó viure amb dignitat, articulant-nos entorn de la cura col·lectiva, sense violències, sense desigualtats. Les feministes pacifistes, un cop més, escollim la vida.

Foto d'Anastasiia Krutota (unsplash)

³. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/kyivs-continuing-failure-implement-istanbul-convention>

⁴. <https://womensmediacenter.com/women-under-siege/evidence-mounts-in-ukraine-that-both-sides-are-committing-sexualized-violence>

⁵. <https://inews.co.uk/news/long-reads/ukraine-donbass-war-women-military-female-volunteers-36228>

⁶. <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR50/040/2014/en/>

⁷. <https://www.theatlantic.com/photo/2015/03/beauty-in-the-ceasefire-a-pageant-in-donetsk/387247/>

⁸. <https://novaramedia.com/2022/03/24/is-zelenskyy-cracking-down-on-the-ukrainian-left/>

⁹. <https://foreignpolicy.com/2022/07/15/ukraine-war-conscription-martial-law-men-gender-human-rights/>

¹⁰. <https://en.connection-ev.org/article-3614>

¹¹. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/27/we-want-to-run-russian-men-fleeing-conscription>

¹². <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/10/ukraine-lgbt-rights-war-european-union/>

¹³. <https://www.euronews.com/2022/03/22/lawful-transphobia-stopping-ukraine-s-trans-community-from-fleeing>